KARTA EWIDENCYJNA OBIEKTU NIERUCHOMEGO
NIEWPISANEGO DO REJESTRU ZABYTKÓW

1. Nazwa

UKŁAD RURALISTYCZNY WSI

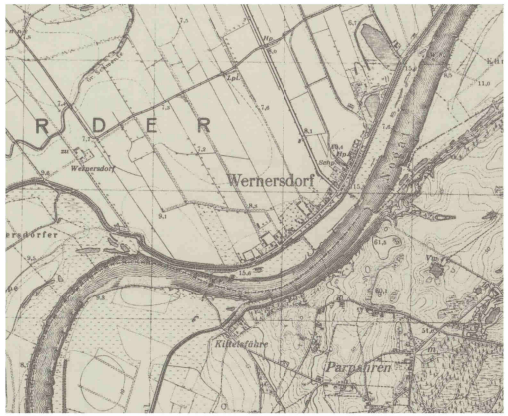
2. Czas powstania

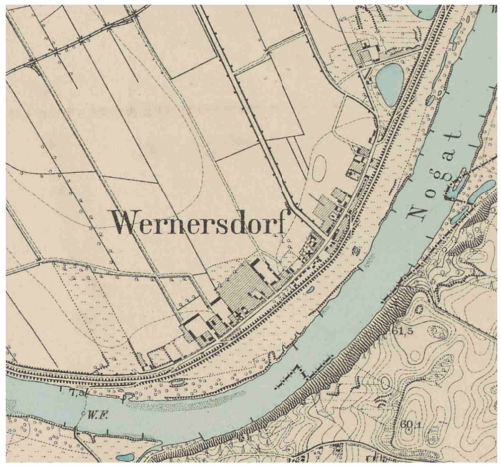
XIV W.

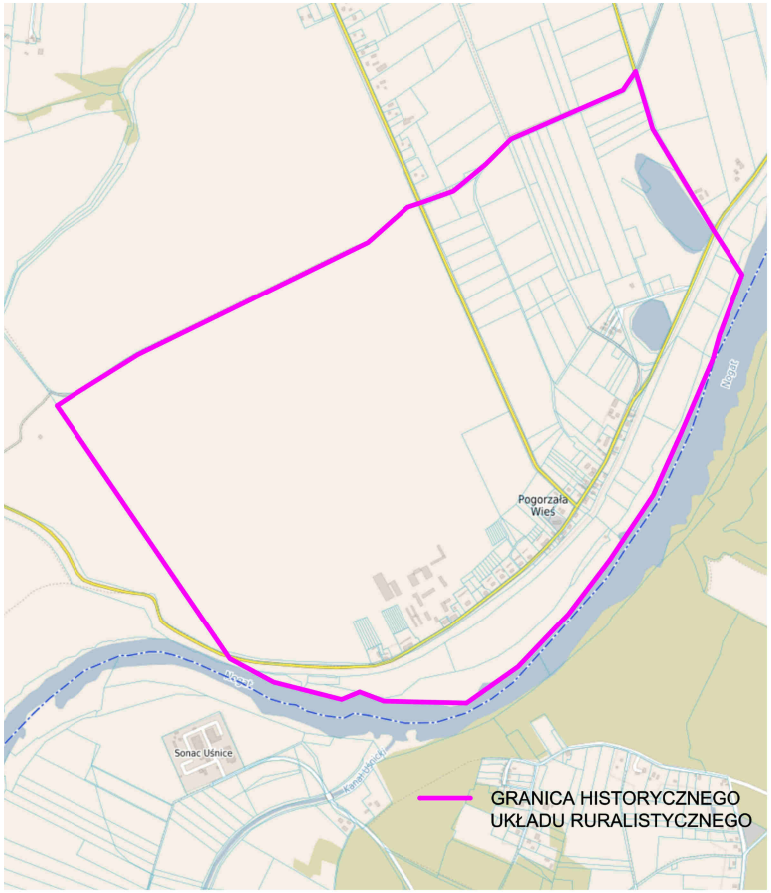
3. Miejscowość

POGORZAŁA WIEŚ

9. Materiały graficzne

A-B. Historyczne mapy topograficzne, źródło: http://mapy.eksploracja.pl/;
C. Granica historycznego układu ruralistycznego wsi

4. Adres (ulica, nr posesji)

5. Przynależność administracyjna

województwo **POMORSKIE**

powiat **MALBORSKI**

gmina **MIŁORADZ**

6. Współrzędne geograficzne

54°11′ N, 19°11′ E

7. Użytkowanie obecne

mieszkaniowe
rolnicze
usługowe

8. Stan zachowania

4

10. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie

POŁOŻENIE: na południowym obszarze delty Wisły, na terenie Żuław Wiślanych, w zakolu rzeki Nogat na jej lewym brzegu, w bezpośrednim sąsiedztwie wałów przeciwpowodziowych.

POPRZEDNIE NAZWY MIEJSCOWOŚCI: Do 1945 roku Wernersdorf, Wernersdorff, Wernersd.

HISTORIA WSI: Pogorzała Wieś należy do grupy osad o średniowiecznym rodowodzie. Została lokowana przed 1330 rokiem przez **Wernera von Orseln**, w okresie intensywnej kolonizacji i zagospodarowywania terenów deltowych.

W kolejnych stuleciach wieś rozwijała się jako osada rolnicza, wykorzystująca żyzne gleby aluwialne Żuław, a jej funkcjonowanie było ściśle uzależnione od systemów hydrotechnicznych. W XVIII wieku była już dobrze rozwiniętą jednostką osadniczą – w 1772 roku obejmowała obszar 58 włók i 8 mórg, a spośród 16 właścicieli aż 8 stanowili mennonici. W 1776 roku we wsi mieszkało 10 rodzin mennonickich (48 osób), co świadczy o istotnym udziale tej grupy w strukturze ludnościowej i gospodarce miejscowości.Na początku XIX wieku liczba mieszkańców wzrosła – w 1820 roku odnotowano 344 osoby, w tym około 50 mennonitów. Zbliżona liczebność tej grupy utrzymywała się jeszcze w 1936 roku. W źródłach powtarzają się charakterystyczne nazwiska związane z osadnictwem mennonickim, takie jak Claassen, Dyck, Harder, Mulle, Neufeld, Nickel czy Penner.

Po I rozbiorze Polski wieś znalazła się w granicach państwa pruskiego, a następnie niemieckiego (pod nazwą Wernersdorf), zachowując rolniczy charakter i rozwijając infrastrukturę hydrotechniczną. Po 1945 roku, w wyniku zmian granic państwowych, wieś Pogorzała Wieś została włączona do Polski, co wiązało się z niemal całkowitą wymianą ludności. Dotychczasowi mieszkańcy, w większości ludność niemiecka oraz mennonicka, opuścili wieś lub zostali wysiedleni.

Na ich miejsce napłynęli nowi osadnicy, pochodzący przede wszystkim z różnych regionów Polski centralnej, a także z terenów wschodnich dawnej Rzeczypospolitej (tzw. Kresów Wschodnich), utraconych na rzecz Związku Radzieckiego. Byli to często przesiedleńcy z obszarów dzisiejszej Ukrainy, Białorusi i Litwy. Osadnicy ci przybywali w ramach zorganizowanych akcji osiedleńczych, obejmując opuszczone gospodarstwa rolne.

Nowa ludność nie posiadała początkowo doświadczenia w gospodarowaniu na terenach deltowych, co wiązało się z trudnościami w utrzymaniu systemów melioracyjnych i adaptacji do specyficznych warunków środowiskowych Żuław. Z czasem jednak nastąpiła stabilizacja osadnictwa oraz dostosowanie gospodarki rolnej do lokalnych uwarunkowań.

Proces powojennego zasiedlania miał istotny wpływ na przekształcenie struktury społecznej i kulturowej wsi, prowadząc do zaniku wcześniejszych tradycji osadniczych i ukształtowania nowej, zróżnicowanej wspólnoty lokalnej.

ANALIZA UKŁADU PRZESTRZENNEGO I JEGO PRZEKSZTAŁCEŃ.

Układ przestrzenny wsi ma złożony charakter i obejmuje formę ulicówki przywałowej, rozwiniętej wzdłuż wału rzeki Nogat, a także zabudowę kolonijną lokowaną na terpach oraz częściowo rzędówkę bagienną. Struktura ta wynika bezpośrednio z warunków środowiska deltowego oraz konieczności dostosowania osadnictwa do zagrożenia powodziowego i układu sieci melioracyjnej.

Krajobraz kulturowy wsi zachował się w dobrym stanie – czytelny jest historyczny układ przestrzenny oraz dawne siedliska, przy jednocześnie niewielkim udziale współczesnej zabudowy. Zabudowa historyczna pochodzi głównie z początku XX wieku i obejmuje przede wszystkim ceglane, parterowe domy o dachach ceramicznych oraz niewielkie budynki gospodarcze, natomiast na koloniach występują większe obiekty gospodarcze.Wśród zabudowy wyróżniają się obiekty o bardziej reprezentacyjnym charakterze, takie jak plebania o bogatej dekoracji ceramicznego detalu architektonicznego, z pełnoplastycznymi figurami, piętrowa kamieniczka o cechach neomanierystycznych (obecnie pełniąca funkcję sklepu) oraz szkoła z 1909 roku o formach regionalnych. Nieliczne budynki drewniane zostały wtórnie przekształcone poprzez obmurowanie (m.in. nr 30 i 41). Do ważniejszych elementów zabudowy należy również dawna willa Carsten, obecnie funkcjonująca jako gospodarstwo rolne POLHOZ, stanowiąca przykład bardziej reprezentacyjnej zabudowy mieszkalnej związanej z zamożniejszymi właścicielami ziemskimi.Istotnym elementem struktury przestrzennej jest zespół sakralny – katolicki kościół parafialny pw. św. Mikołaja, wzniesiony w 1829 roku w miejscu starszej świątyni gotyckiej, po której zachowała się wieża z 1604 roku. W środkowej części wsi istniał ponadto kościół ewangelicki, wzmiankowany już przed 1742 rokiem, który spłonął w 1832 roku; wkrótce potem wzniesiono nową, murowaną świątynię z wieżą i apsydami, zniszczoną po II wojnie światowej.

Z kościołem ewangelickim związany był cmentarz, na którym zachowały się relikty XIX-wiecznych nagrobków, w tym trzy z żeliwnymi krzyżami, a także cztery kwatery rodzinne ogrodzone metalowymi terenowych część najcenniejszych nagrobków została wywieziona. W północnej części wsi znajduje się cmentarz ewangelicki, natomiast na koloniach zachodniej części wsi zlokalizowany jest cmentarz

11. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

cd. pkt. 10.

mennonicki z reliktami nagrobków. Cmentarz mennonicki, położony przy nieużytkowanej obecnie drodze lokalnej, na parceli przekształconej przez wybiórkę piasku i częściowe zalesienie, zachował się fragmentarycznie. Widoczne są pozostałości zieleni obwiedniowej oraz alei lipowej, a także pojedyncze nagrobki, w tym stela Marii Dyck z 1859 roku, stanowiąca cenny element dziedzictwa kulturowego wsi.

ISTNIEJĄCE ZAGROŻENIA. Wyznaczanie nowych terenów pod zabudowę, w obrębie historycznej osady i jej sąsiedztwie, niedostosowanych do ich charakteru i kompozycji przestrzennej wsi. Budowa bezstylowej lub nienawiązującej do lokalnego charakteru zabudowy i zniekształcenie ustalonej w tradycji kulturowej materialnej wartości form zabudowy regionalnej. Zniekształcanie rodzimej, historycznej kultury użytkowania wsi i pomniejszenia czytelność historycznych elementów rozplanowania wsi. Część z obiektów nie jest objęta ochroną, umożliwiającą zachowanie ich wartości. Ochrona konserwatorska obiektów poprzez gminną ewidencję zabytków niejednokrotnie nie zapewnia ochrony takich elementów jak historyczna stolarka okienna i drzwiowa, czy zastosowane materiały elewacyjne. Skutkuje to wymianą pierwotnych elementów obiektów zabytkowych (stolarka, pokrycie dachowe) lub ich przekształceniem (np. poprzez ocieplenie zewnętrzne elewacji), rozbudowy i przebudowy przekształcające formę i pierwotny charakter zabudowy. Znaczna część obiektów o wartościach historycznych w obrębie wsi jest w złym stanie technicznym.

POSTULATY KONSERWATORSKIE. Zachowanie tradycyjnych elementów kultury materialnej. Konserwacja, restauracja oraz utrzymanie w dobrym stanie technicznym obiektów zabytkowych i o wartościach historycznych. Dostosowanie lokalizacji, skali, charakteru nowej zabudowy do historycznych zasad gospodarowania przestrzenią. Nowa zabudowa powinna kontynuować luźne rozmieszczenie siedlisk, unikać budownictwa szeregowego, Realizacja nowej zabudowy stanowiącej współczesną interpretację form historycznych przy zachowaniu skali i formy zabudowy historycznej oraz przy zastosowaniu tradycyjnych materiałów. Dążenie do przywrócenia oryginalnej struktury przestrzennej, architektonicznej i pierwotnego wyglądu obiektów, zniekształconego w wyniku samowolnych przebudów bryły budynków, zmian w wystroju elewacji, w tym kolorystyki elewacji; rewaloryzacja winna obejmować także takie kształtowanie najbliższego otoczenia zabytków, uwypuklać ich walor i znaczenie w przestrzeni publicznej.

Szczególną uwagę należy zwrócić na zachowanie takich elementów historycznego zagospodarowania jak historyczna zieleń komponowana, ogrody przydomowe, sady oraz wspieranie działań na rzecz kontynacji zasad kształtowania zieleni w nawiązaniu do tradycji regionu i z wykorzystaniem gatunków rodzimych (np. poprzez kontynuację tradycji olęderskich i realizacja nasadzeń drzew owocowych wzdłuż lokalnych dróg).

Zgodnie z zapisami „Programu opieki nad zabytkami powiatu malborskiego" na lata 2024-27, Pogorzała Wieś wpisuje się w strukturę dziedzictwa kulturowego gminy Miłoradz, w której dominuje zabudowa mieszkalna oraz mieszkalno-gospodarcza z towarzyszącymi budynkami gospodarczymi, inwentarskimi, magazynami i spichlerzami, charakterystyczna dla obszaru **Żuławy Wiślane**. W skali całej gminy istotny udział stanowią obiekty murowane, natomiast około 30% zabudowy mieszkalnej stanowią budynki drewniane w konstrukcji zrębowej lub ryglowej, pochodzące głównie z drugiej połowy XIX wieku.

W odniesieniu bezpośrednim do Pogorzałej Wsi program wskazuje na zachowany dawny kościół ewangelicki, który obecnie pełni funkcję kościoła parafialnego, a także obecność zespołu cmentarnego związanego z tą świątynią. Wieś należy również do nielicznych miejscowości, w których zachowały się cmentarze protestanckie, stanowiące istotny element krajobrazu kulturowego regionu. Z zabudową sakralną związane są także obiekty towarzyszące, takie jak plebania oraz pastorówka.

W strukturze zabytków techniki na terenie wsi wyróżnia się m.in. kuźnia z lat 20.–30. XX wieku oraz mleczarnia z początku XX wieku, co potwierdza rozwój zaplecza gospodarczego i przetwórczego. W szerszym kontekście gminy istotne znaczenie mają również budynki magazynowe i spichlerze, zarówno murowane, jak i drewniane, które stanowią integralny element zabudowy wiejskiej i świadczą o rolniczym charakterze regionu.

Program wskazuje ponadto na obecność kaplic cmentarnych (kostnic), w tym obiektu z początku XX wieku zlokalizowanego w Pogorzałej Wsi. Jednocześnie zwraca uwagę na konieczność dalszego rozpoznania i ochrony układów ruralistycznych oraz krajobrazu kulturowego, które nie zostały w pełni ujęte w ewidencji zabytków, mimo że stanowią istotny element dziedzictwa Żuław.

12. Opracowanie karty ewidencyjnej (autor, data i podpis)

Ewelina Diakowska 19.12.2025 r.

ZAŁĄCZNIK DO KARTY EWIDENCYJNEJ

NR 1

1. Miejscowość	POGORZAŁA WIEŚ
2. Gmina	MIŁORADZ
3. Powiat	MALBORSKI
4. Województwo	POMORSKIE

5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres

UKŁAD RURALISTYCZNY WSI

6. Zawartość załącznika

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

Opracowanie załącznika (data i podpis): Ewelina Diakowska 19.12.2025 r.

ZAŁĄCZNIK DO KARTY EWIDENCYJNEJ

NR 2

1. Miejscowość	POGORZAŁA WIEŚ	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres	6. Zawartość załącznika
2. Gmina	MIŁORADZ	HISTORYCZNY UKŁAD RURALISTYCZNY WSI	DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA
3. Powiat	MALBORSKI		
4. Województwo	POMORSKIE		

Opracowanie załącznika (data i podpis): Ewelina Diakowska 19.12.2025 r.

ZAŁĄCZNIK DO KARTY EWIDENCYJNEJ

NR 3

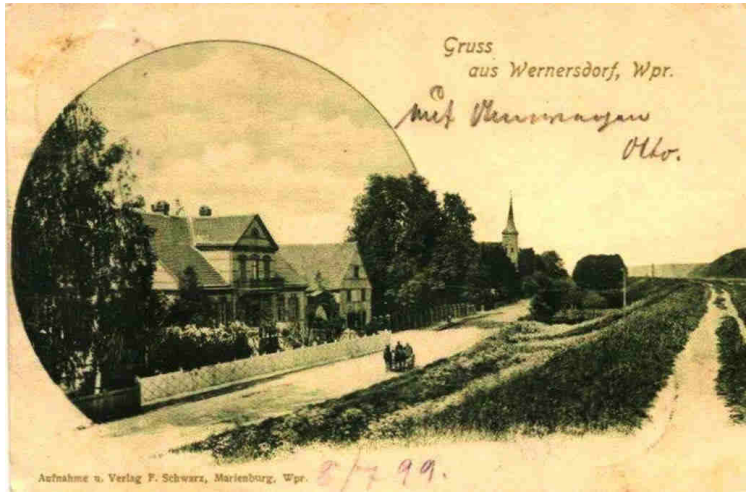
1. Miejscowość	POGORZAŁA WIEŚ
2. Gmina	MIŁORADZ
3. Powiat	MALBORSKI
4. Województwo	POMORSKIE

5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres

UKŁAD RURALISTYCZNY WSI

6. Zawartość załącznika

FOTOGRAFIE ARCHIWALNE

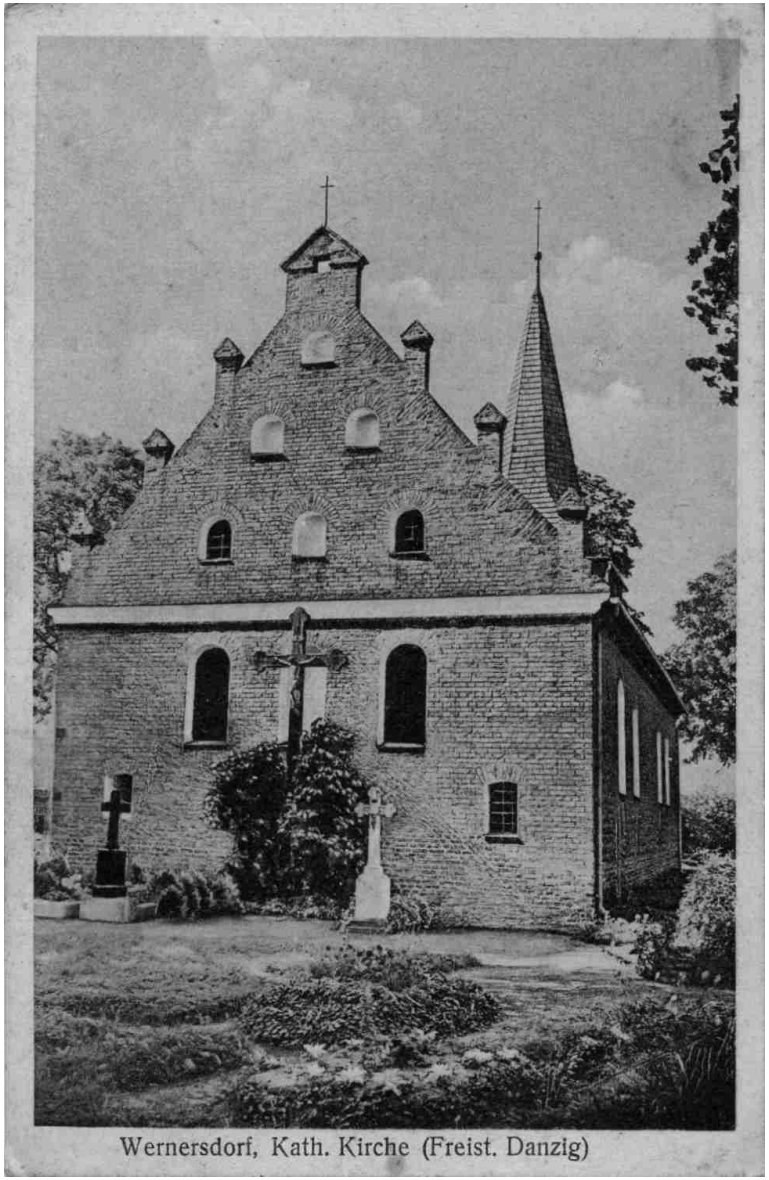

Opracowanie załącznika (data i podpis): Ewelina Diakowska 19.12.2025 r.

Wernersdorf, Kath. Kirche (Freist. Danzig)

